

РАДЯНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

hrushevsky.nbuiv.gov.ua

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

РАДЯНСЬКА
ЕНЦИКЛОПЕДІЯ
ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ

АБАЗИН-
ДЕРЖАВЕЦЬ

**НАУКОВА РАДА
ГОЛОВНОЇ РЕДАКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ
ЕНЦИКЛОПЕДІЇ**

М. П. БАЖАН (голова Наукової ради), Б. М. БАВІЙ, І. К. БІЛОДІД, П. А. ВЛАСЮК,
В. М. ГЛУШКОВ, Г. В. ГОЛОВКО, В. Н. ГРІДНІВ, В. С. ГУТИРЯ, Г. М. ДОБ-
РОВ, О. З. ЖМУДСЬКИЙ, Р. Є. КАВЕЦЬКИЙ, В. І. КАСІЯН, І. І. КОМПАНІЄЦЬ
(заступник голови Наукової ради), В. М. КОРЕЦЬКИЙ, І. Д. НАЗАРЕНКО, Л. М. НО-
ВИЧЕНКО, О. С. ПАРАСЮК, Б. Є. ПАТОН, В. Ф. ПЕРЕСИПКІН, П. М. ПЕРШИН,
І. Г. ПІДОПЛІЧКО, В. Б. ПОРФИР'ЄВ, Л. М. РЕВУЦЬКИЙ, М. Є. СИВАЧЕНКО,
А. Д. СКАБА, К. Ф. СТАРОДУБОВ, С. І. СУББОТІН, В. М. ТЕРЛЕЦЬКИЙ,
П. Т. ТРОНЬКО, О. Я. УСИКОВ, П. М. ФЕДЧЕНКО, І. М. ФЕДОРЧЕНКО,
І. М. ФРАНЦЕВИЧ, В. В. ЦВЕТКОВ, Р. В. ЧАГОВЕЦЬ, М. З. ШАМОТА,
Г. А. ШВЕД (відповідальний секретар Наукової ради), Г. Г. ШЕВЕЛЬ, В. І. ШИН-
КАРУК, С. М. ЯМПОЛЬСЬКИЙ.

РАДЯНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

ТОМ I
АБАЗИН — ДЕРЖАВЕЦЬ

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ

MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ
РАДЯНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ
ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

А. Д. СКАБА (відповідальний редактор), Б. М. БАБІЙ, С. М. БІБІКОВ, О. А. БОРОДІН, І. О. ГУРЖІЙ, П. П. ГУДЗЕНКО, К. Г. ГУСЛИСТИЙ, В. Л. ЗУЦ (відповідальний секретар), М. К. ІВАСЮТА, І. І. КОМПАНІЄЦЬ (заступник відповідального редактора), С. М. КОРОЛІВСЬКИЙ, Ю. Ю. КОНДУФОР, П. А. ЛАВРОВ, Ф. Є. ЛОСЬ, І. Д. НАЗАРЕНКО, М. І. СУПРУНЕНКО, В. І. СТРЕЛЬСЬКИЙ, В. Я. ТАРАСЕНКО, П. Т. ТРОНЬКО, А. Т. ЧЕКАНЮК.

ГОЛОВНА РЕДАКЦІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

1969

Радянська енциклопедія історії України (РЕІУ) — перше енциклопедичне видання, присвячене історії українського народу, Української Радянської Соціалістичної Республіки. Видається Головною редакцією Української Радянської Енциклопедії АН УРСР за постановою Центрального Комітету КП України і Ради Міністрів Української РСР.

Енциклопедія виходить у чотирьох томах, де вміщено близько 9 тисяч статей, у тому числі понад 4 тисячі таких, які уперше друкуються в енциклопедичній літературі. Методологічною основою РЕІУ є теорія марксизму-ленінізму, рішення з'їздів Комуністичної партії Радянського Союзу і Комуністичної партії України, пленумів ЦК КПРС і ЦК КП України, документи міжнародних нарад комуністичних і робітничих партій. В енциклопедії висвітлюються питання марксистсько-ленінської теорії, розкривається зміст основоположних праць К. Маркса, Ф. Енгельса, В. І. Леніна, зокрема праць про Україну.

Видання розповідає про багатовікову героїчну боротьбу українського народу за свою свободу і незалежність, за встановлення і зміцнення Радянської влади, за побудову соціалізму і комуністичного суспільства. В статтях подано історію Київської Русі — спільної коляски російського, українського і білоруського народів, показано боротьбу українського народу проти феодално-кріпосницького гноблення, проти султанської Туреччини, шляхетської Польщі та інших іноземних загарбників, за возз'єднання України з Росією. Енциклопедія висвітлює соціально-економічну історію України XIV—XVIII століть, виникнення козацтва і Запорізької Січі, їхню роль в антифеодальній боротьбі українського народу. Значну увагу приділено народно-визвольній війні 1648—1654 рр. і возз'єднанню України з Росією, яке було поворотним етапом у житті українського народу. Ряд статей присвячено конкретним проявам боротьби народних мас України за своє соціальне і національне визволення — селянсько-козацьким повстанням, гайдамацькому рухові на Правобережжі, рухові опришків на західноукраїнських землях тощо. Значне місце в енциклопедії займає виклад історії визвольного руху XIX — початку XX століть, зокрема руху декабристів і народництва. Докладно висвітлюється історія робітничого руху, який набрав особливого розмаху з переміщенням центру світового революційного руху в Росію — батьківщину ленінізму. Подається чимало статей про революційні події на Україні в період першої і другої буржуазно-демократичних революцій в Росії, про робітничі організації, робітничі й солдатські повстання та селянські заворушення, про нелегальні революційні видання тощо.

В енциклопедії широко відображено діяльність В. І. Леніна як засновника і вождя Комуністичної партії і Радянської держави, всебічно показано його зв'язки з більшовиками України, його піклування про зміцнення революційного союзу пролетарів Росії і України як неодмінної умови соціального і національного визволення українського народу. На численному фактичному матеріалі розкривається керівна роль очолюваної В. І. Леніним більшовицької партії у створенні і зміцненні союзу робітничого класу і селянства, у спільній непримиренній класовій боротьбі українських і російських трудящих та трудящих інших національностей нашої країни проти самодержавства, поміщиків і капіталістів, за перемогу радянського соціалістичного ладу. Докладно висвітлено історію Комуністичної партії України як бойового загону КПРС.

Більше половини всіх статей присвячено радянській добі. Особливу увагу приділено боротьбі трудящих України під проводом Комуністичної партії за перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції, що відкриває епоху загального революційного оновлення світу — епоху переходу від капіталізму до соціалізму. Перемога Великої Жовтня знаменувала корінний перелом в історії українського народу, який перший слідом за російським народом пішов по шляху соціалістичної революції, створив суверенну національну державу — Українську Радянську Соціалістичну Республіку, що є невід'ємною складовою частиною багатонаціональної соціалістичної держави — Союзу РСР. У ряді статей розповідається про боротьбу за встановлення і зміцнення Радянської влади в містах і селах України, про буремні часи громадянської війни 1918—1920 рр., про розгром трудящими України за допомогою російського та інших народів нашої країни іноземних інтервентів, білогвардійців, української буржуазно-націоналістичної контрреволюції.

В енциклопедії показано вклад українського народу як на фронті, так і в тилу в історичну перемогу Радянського Союзу над німецько-фашистськими загарбниками та їх сателітами в роки Великої Вітчизняної війни. На сторінках видання розповідається про величезну роботу Комуністичної партії по організації всенародної боротьби проти гітлерівських загарбників, про воєнні операції, які радянські війська вели за визволення України, про партизанський рух і партійне підпілля.

В статтях всебічно розкривається, як український народ, здійснюючи настанови В. І. Леніна, у тісній співдружності з усіма народами Союзу РСР досяг величезних успіхів у всіх сферах економічного і політичного життя, перетворив Україну на могутню індустріальну державу з високорозвинутим соціалістичним сільським господарством, з передовою наукою і культурою. Подаються матеріали про розвиток соціалістичного змагання, руху передовиків виробництва в народному господарстві Радянської України, про трудовий героїзм українського народу в соціалістичному і комуністичному будівництві. В енциклопедії вміщено нариси з історії найважливіших галузей народного господарства і культури України. Ряд статей висвітлює історію радянського будівництва на Україні, центральних і місцевих органів влади й управління Української Радянської держави, зовнішньополітичну діяльність та міжнародні зв'язки Української РСР, її боротьбу за зміцнення миру в усьому світі. Окремі статті присвячено історії ЛКСМУ та профспілок України.

Червоною ниткою через усю енциклопедію проходить розповідь про братерську співдружність народів Радянського Союзу, про торжество ленінської національної політики. Історія українського народу подається у тісному зв'язку з історією російського та інших народів СРСР і всесвітньою історією. Це знаходить своє відображення, зокрема, у статтях про соціалістичні нації, союзні республіки, столицю нашої Батьківщини — героїчну Москву, колыску революції — Ленінград, про міжнародні події світового значення та ін. Є статті про всі народи, що живуть в Українській РСР.

Енциклопедія відтворює історію західноукраїнських земель, боротьбу трудящих Західної України, Північної Буковини і Закарпаття за соціальне і національне визволення, за воз'єднання в єдиній соціалістичній Українській Радянській державі.

Значну кількість статей становлять біографічні довідки про видатних людей минулого і сучасності (діячів Комуністичної партії і Радянської держави, керівників визвольного руху, активних учасників боротьби за встановлення Радянської влади на Україні, героїв громадянської та Великої Вітчизняної воєн, передовиків виробництва, вчених, письменників, митців тощо).

Матеріали енциклопедії, пройняті ідеологією соціалістичного інтернаціоналізму, викривають антинародну діяльність українських буржуазних націоналістів, їхніх партій і організацій, їхню ганебну роль прислужників міжнародного імперіалізму, зрадників українського народу і фальсифікаторів його історії.

Ряд статей присвячено українській трудовій еміграції у США, Канаді, Аргентині та інших країнах світу.

Велику увагу приділено питанням розвитку історичної науки, зокрема історіографії історії України, археології, джерелознавства, спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Вміщено статті про археологічні та історичні пам'ятки на території республіки, літописи, мемуари, документальні видання та інші джерела з історії України, про історичні наукові товариства, архіви, музеї. Енциклопедія має допоміжний науково-довідковий апарат. До багатьох статей подаються бібліографія, кольорові й тонові ілюстрації на вклейках та чорно-білі ілюстрації в тексті, в тому числі чимало портретів. Зміст статей доповнюють кольорові карти на вклейках, а також численні текстові карти.

Радянська енциклопедія історії України є спільною працею великого колективу авторів — працівників науково-дослідних установ, вищих навчальних закладів, партійних, державних і громадських організацій, народного господарства. При визначенні структури видання Редакційна колегія Радянської енциклопедії історії України врахувала критичні зауваження і побажання наукових колективів та окремих фахівців, які брали участь в обговоренні проекту тематичного словника енциклопедії, за що й складає їм ширю подяку.

ЯК КОРИСТУВАТИСЯ РАДЯНСЬКОЮ ЕНЦИКЛОПЕДІЄЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

В Радянській енциклопедії історії України статті розміщуються за алфавітом. Назви статей подаються переважно в однині («Археографія»), у множині — тоді, коли є необхідність висвітлити в одній статті кілька схожих подій, що відбулися в одному місці («Батяницькі страйки 1928—29»), а також статті про нації, етнографічні групи та племена («Українці», «Бойки»), деякі політичні течії, організації й групи («Башенці», «Декаристи», «Народовці»), біографії кількох членів однієї родини («Безбородьки»). Назви статей про російські видання історичних джерел, російські періодичні видання подаються переважно російською мовою (наприклад, «Акты Западной России», «Вопросы истории», «Былое»). Розміщуються ці статті за українським алфавітом. Назви статей про іноземні періодичні видання подаються в українській транскрипції. Якщо назви статей складаються з іменника й прикметника, на перше місце здебільшого ставиться іменник. Прикметник ставиться на перше місце тоді, коли він разом з іменником становить єдине усталене поняття («Робітничий клас») або коли на прикметник падає логічний наголос, що підкреслює специфічний зміст статті («Багатовалікової кераміки культура»). В назвах деяких статей, що складаються з кількох слів, звичайний порядок слів змінено для того, щоб на початку стояли слова, головні за значенням («Антанти інтервенція на півдні України», «Альбертівського рудника страйк робітників 1895»).

В статтях про літописи на першому місці стоїть ім'я літописця («Авраамки літопис»), прізвище людини, що його зберігала («Биховця літопис»), або місце написання літопису («Баркулабівський літопис»).

Назви статей набираються напівжирним прописним шрифтом. Якщо назвою статті є термін, що має один або кілька синонімів, то вони подаються після назви статті розрядкою (наприклад, **БІЛИЙ ОСТРІВ**, о с т р і в Л е в к а). Назва статті про установу, підприємство, організацію включає основні елементи їхнього найменування й починається з того слова, на яке цю статтю найімовірніше шукатиме читач. Повна офіційна назва установи, підприємства або організації вказується слідом за назвою статті, після коми, розрядкою (наприклад, «**БІЛЬШОВИК**», К и ї в с ь к и й м а ш и н о б у д і в н и й з а в о д «Б і л ь ш о в і к»). Розрядкою набирається також прізвиська і псевдоніми людей (**АВГУСТ** П С и л ь н и й; **БАУМАН**, парт. псевд. — Г р а ч). У біографічних статтях після прізвища та імені в круглих дужках зазначаються дати народження й смерті: день, місяць і рік. У квадратних дужках вказуються дати правління царів, королів, володарів, гетьманів. Усі дати йдуть за новим стилем. Лише в окремих випадках найважливіші події, які відбулися до 1 лютого 1918, подаються за старим і новим стилем. Щоб допомогти читачеві повніше ознайомитися з питанням, що його цікавить, а також запобігти зайвому повторенню матеріалу в споріднених статтях, в енциклопедії застосовується система посилань. Назва статті, на яку робиться посилання, набирається курсивом.

Знак наголосу ставиться в усіх словах, які входять до назви статті, над наголошеними голосними (крім односкладових слів). У складних словах позначається тільки головний наголос (**АНТРОПОЛОГІЯ**, **БАГАТОВЕРСТАТНИКИ**). В словах, що мають

двоїсту акцентну форму, ставиться два наголоси. **Етимологічні довідки** даються до слів, що входять до назви статті і є безсумнівними запозиченнями з іноземних мов. Наприклад: **АНТИЧНІСТЬ** (від лат. antiquus — давній).

У біографічних статтях про іноземних діячів після прізвища в дужках зазначається іноземне написання прізвища. Наприклад: **БЕК** (Böckh, Voelckh). Це не стосується мов, основаних на арабській, корейській та інших графіках. Прізвища діячів народів СРСР подаються тільки в українською написанні.

Умовні позначення і скорочення застосовують, щоб заощадити місце. Поряд із загальноприйнятими скороченнями дають скорочення, встановлені для Радянської енциклопедії історії України (див. у цьому томі Основні скорочення і умовні позначення, с. 8—10). Коли слова, що становлять назву статті, повторюються в її тексті, вони позначаються початковими літерами. Наприклад: у статті «Київ — К.», статті «Партійне будівництво» — П. б. Середтекстова бібліографія визначається українською мовою. В дужках вказується місце і рік видання. Російські й білоруські періодичні видання в тексті подаються мовою оригіналу. Назви періодичних видань іншими мовами в тексті наводяться в українській транскрипції, а в дужках дається написання на мові оригіналу й український переклад назви. Наприклад: «Юкрейніан канейдіан» («Ukrainian Canadian» — «Український канадець»). Підтекстова бібліографія наводиться мовою оригіналу або, при наявності, за українським перекладом. Праці В. І. Леніна подаються за українським перекладом з четвертого російського видання Творів, а також за українським перекладом здійснюваного п'ятого видання Повного зібрання творів. Праці К. Маркса і Ф. Енгельса подаються за українським перекладом з другого російського видання Творів, а деякі праці — за окремими українськими виданнями. В ряді випадків книги вірменською, грузинською, арабською, іранською та іншими мовами зазначаються в українському перекладі із написанням в дужках мови оригіналу.

Всі історико-географічні поняття, географічні назви, населені пункти, які згадуються в статті, до якої подаються карти, як правило, відображаються на картах. Основні позначення, які зустрічаються на більшості карт, винесено окремо (див. у цьому томі Основні скорочення і умовні позначення, с. 10). На картах зазначаються умовні позначення, що характерні тільки для даної карти. Залежно від значимості теми й складності змісту карт вони завершуються в текст (чорні карти) або додаються як вклейки (кольорові). Кольорові карти, як правило, ілюструють найважливіші статті: «Велика Вітчизняна війна Радянського Союзу 1941—45», «Велика Жовтнева соціалістична революція 1917», «Союз Радянських Соціалістичних Республік» тощо. Текстові карти подаються до статей про видатні історичні події і періоди, важливі воєнні операції, області УРСР тощо. Якщо ілюстративні матеріали (малюнки, портрети, фотографії, карти тощо) з технічних причин не вміщено поруч зі статтю, то в кінці такої статті дається посилання на ту сторінку, де міститься відповідний ілюстративний матеріал (наприклад: «Портрет, с. 13», «Іл. на вклейці, с. 240—241», «Карта на вклейці, с. 272—273»).

ОСНОВНІ СКОРОЧЕННЯ І УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

абх. — абхазський
 Абх. АРСР — Абхазька АРСР
 авіац. — авіаційний
 австр. — австрійський
 австрал. — австралійський
 авт. — автономний
 адж. — аджарський
 Адж. АРСР — Аджарська АРСР
 адм. — адміністративний
 адм.-госп. — адміністративно-господарський
 адм.-тер. — адміністративно-територіальний
 адм. ц. — адміністративний центр
 азерб. — азербайджанський
 Аз. РСР — Азербайджанська РСР
 азіат. — азіатський
 акад. — академік
 алб. — албанський
 АМ СРСР — Академія мистецтв СРСР
 АН СРСР — Академія наук СРСР
 АН УРСР — Академія наук УРСР
 амер. — американський
 англ. — англійський
 антич. — античний
 а. о. — автономна область
 араб. — арабський
 аргент. — аргентинський
 арт. — артилерійський
 арх. — архіпелаг (на карті)
 арх. — архітектор (з прізвищем)
 археогр. — археографічний
 археол. — археологічний (з терміном)
 афг. — афганський
 афін. — афінський
 афр. — африканський
 балт. — балтійський
 банк. — банківський
 бас. — басейн
 башк. — башкирський
 Башк. АРСР — Башкирська АРСР
 бельг. — бельгійський
 бібл. — біблійний
 білорус. — білоруський
 б-ка — бібліотека
 бл. — близько (з числом)
 Болг. — болгарський
 браз. — бразильський
 брит. — британський
 бронз. — бронзовий
 БРСР — Білоруська Радянська Соціалістична Республіка
 бурж. — буржуазний
 бурят. — бурятський
 Бурят. АРСР — Бурятська АРСР
 в. — випуск (з цифрою)
 в т. ч. — в тому числі
 в-во — видавництво
 вел. кн. — великий князь
 верх. — верхній
 вид. — видання
 виконком — виконавчий комітет
 виробн. — виробництво
 візант. — візантійський
 військ. — військовий
 військ.-мор. — військово-морський
 Вінн. обл. — Вінницька область
 вірм. — вірменський
 Вірм. РСР — Вірменська РСР
 вітчизн. — вітчизняний
 ВККІ — Виконавчий Комітет Комуністичного Інтерналяду
 ВМС — Військово-Морські Сили

ВМФ — Військово-Морський Флот
 внутр. — внутрішній
 воєн. — воєнний
 Волин. обл. — Волинська область
 ВПС — Військово-Повітряні Сили
 ВРНГ — Вища Рада Народного Господарства
 ВЧК — Всеросійська надзвичайна комісія
 ВФДМ — Всесоюзна федерація демократичної молоді
 ВФП — Всесвітня Федерація профспілок
 г. — гора (з назвою)
 га — гектар (з числом)
 газ. — газета (з назвою)
 гвард. — гвардійський
 г-во — господарство
 ген. армії — генерал армії
 ген.-лейтенант — генерал-лейтенант
 ген.-майор — генерал-майор
 ген.-полковник — генерал-полковник
 географ. — географічний
 герм. — германський
 ГЕС — гідроелектростанція
 гол. — головний
 гол. чин. — головним чином
 голл. — голландський
 госп. — господарський
 грощ. — грощовий
 грец. — грецький
 громад. — громадський
 громадян. — громадянський
 груз. — грузинський
 Груз. РСР — Грузинська РСР
 губ. — губернія (з назвою)
 д-ва — держава
 даг. — дагестанський
 Даг. АРСР — Дагестанська АРСР
 дат. — датський
 д-зія — дивізія
 деп. — департамент
 держ. — державний
 дин. — династія (з прізвищем)
 Дніпроп. обл. — Дніпропетровська обл.
 документ. — документальний
 Донец. обл. — Донецька область
 ДРВ — Демократична Республіка
 В'єтнам
 економіч. — економічний
 епігр. — епіграфічний
 ест. — естонський
 Ест. РСР — Естонська РСР
 євр. — єврейський
 європ. — європейський
 єгип. — єгипетський
 ж. — жителі (з числом)
 Житомир. обл. — Житомирська обл.
 жовтн. — жовтневий
 журн. — журнал (з назвою)
 зав. — завідувачий
 заг. — загальний
 загальноосв. — загальноосвітній
 закарп. — закарпатський
 Закарп. обл. — Закарпатська область
 закорд. — закордонний
 заліз. — залізний
 Запоріж. обл. — Запорізька область
 засл. арт. — заслужений артист
 засл. дія мист. — заслужений діяч мистецтв

засл. діяч н. — заслужений діяч науки
 засл. діяч н. і т. — заслужений діяч науки і техніки
 засн. — заснований
 заст. — заступник
 застар. — застарілий термін
 зат. — затока (з назвою)
 зб. — збірка, збірник
 з-д — завод
 зем. — земельний
 зовн. — зовнішній
 з-ця — залізниця
 Зх. — Захід
 зх. — західний
 зх.-європ. — західноєвропейський
 Ів.-Фр. обл. — Івано-Франківська область
 ім. — імені
 імпер. — імператор (з назвою або ім'ям)
 інд. — індійський
 індонез. — індонезійський
 ін-т — інститут
 іран. — іранський
 ірл. — ірландський
 ісл. — ісландський
 ісп. — іспанський
 істор. — історичний
 італ. — італійський
 і т. д. — і так далі
 і т. п. — і тому подібно
 кав. — кавалерійський
 кавк. — кавказський
 казах. — казахський
 Каз. РСР — Казахська РСР
 кам. — кам'яний
 канад. — канадський
 катеринослав. — катеринославський
 кв. — квадратний
 кельт. — кельтський
 Київ. обл. — Київська область
 кирг. — киргизський
 Кирг. РСР — Киргизька РСР
 кит. — китайський
 кін. — кінець (кін. 19 — поч. 20 ст.)
 Кіровоград. обл. — Кіровоградська область
 км — кілометр
 км² — квадратний кілометр
 кн. — князь (з іменем)
 козац. — козацький
 кол. — колишній
 колг. — колгоспний
 ком. — командуючий
 комбідн. — комітети бідноти
 Комінтерн — Комуністичний Інтернаціонал
 комнезам — комітети незаможних селян
 кооп. — кооперативний
 королів. — королівський
 кр. — край (з назвою)
 крб. — карбованець (з числом)
 крим. — кримський
 Крим. обл. — Кримська область
 КСМУ — Комуністична Спілка Молоді України
 КСРМУ — Комуністична Спілка Робітничої Молоді України
 к-т — комітет
 культ. — культурний
 культ.-осв. — культурно-освітній

- лат. — латинський
латис. — латиський
латв. — латвійський
Латв. РСР — Латвійська РСР
ленінгр. — ленінградський
лит. — литовський
Лит. РСР — Литовська РСР
літ. — літературний
Луган. обл. — Луганська область
люнт. — лютневий
Львів. обл. — Львівська область
м. — море (з назвою)
м. — місто (з назвою)
м — метр
м² — квадратний метр
макед. — македонський
мал. — малюнок
маш.-буд. — машинобудівний
МВС — Міністерство внутрішніх справ
МДФЖ — Міжнародна демократична федерація жінок
металооброб. — металообробний
металург. — металургійний
мех. — механічний
Микол. обл. — Николаївська область
мист. — мистецтво
міжнар. — міжнародний
м-во — міністерство
мін. — міністр
мін. зак. справ — міністр закордонних справ
міс. — місяць
міськрада — міська Рада депутатів трудящих
млн. — мільйон
млрд. — мільярд
молд. — молдавський
Молд. РСР — Молдавська РСР
монг. — монгольський
мор. — морський
моск. — московський
МТС — машинно-тракторна станція
муз. — музичний
мусульм. — мусульманський
н. е. — наша ера, нашої ери
н. ст. — новий стиль
навч. — навчальний
навч. р. — навчальний рік
наз. — називається
н. — народився (переважно з датою)
напр. — наприклад
нар. — народний
нар. г-во — народне господарство
нар.-госп. — народногосподарський
нас. — населення (з числом)
наук. — науковий
нафтообр. — нафтообробний
нафтоперег. — нафтоперегінний
нац. — національний
нач. — начальник
н.-д. — науково-дослідний
НРД — Німецька Демократична Республіка
невід. — невідомий
неп — нова економічна політика
ниж. — нижній
нім. — німецький
нім.-фашист. — німецько-фашистський
новогрец. — новогрецький
норм. — нормальний
НРБ — Народна Республіка Болгарія
нумізм. — нумізматичний
о. — острів (з назвою)
обком — обласний комітет
обл. — область (з назвою)
обл. ц. — обласний центр
оброб. — обробний
Одес. обл. — Одеська область
одн. — одина
ОДПУ — Об'єднане державне політичне управління
оз. — озеро (з назвою)
ОК — організаційний комітет
ок. — океан (з назвою)
- ООН — Організація Об'єднаних Націй
опубл. — опублікований
орг. — організаційний
орґція — організація
осн. — основний
офіц. — офіційний
п. — номер (з датою)
п. — пункт (у сполученні, напр. п. 5)
палеогр. — палеографічний
парт. — партійний
партизан. — партизанський
Пд. — південь
пд. — південний
Пд. Зх. — південний захід
пд.-зх. — південно-західний
Пд. Сх. — південний схід
пд.-сх. — південно-східний
пед. — педагогічний
перс. — перський
петерб. — петербурзький
петрогр. — петроградський
пит. в. — питома вага (з цифрою)
пів. — півотний
п-ів. — півострів (з назвою)
плем. — племінний
пл. — площа (з цифрою)
Пн. — північ
пн. — північний
Пн. Зх. — північний захід
пн.-зх. — північно-західний
Пн. Сх. — північний схід
пн.-сх. — північно-східний
ПНР — Польська Народна Республіка
пов. — повіт (з назвою)
повітр. — повітряний
політех. — політехнічний
політ. — політичний
пол. — половина (у сполученні, напр. 1-а пол. 19 ст.)
полк. — полковник (з прізвищем)
Полт. обл. — Полтавська область
пом. — помічник
поч. — початок, початковий
пошир. — поширений
прибл. — приблизно
прикорд. — прикордонні
прикр. — примірик
прит. — притока
прізв. — прізвище
пров. — провінція
пролет. — пролетарський
пром. — промисловий
пром-сть — промисловість
прот. — протока
проф. — професор (з прізвищем)
профес. — професійний
псевд. — псевдонім
р. — рік (з числом)
р. — ріка (з назвою)
рад. — радянський
райцентр — районний центр
революц. — революційний
рабовлас. — рабовласницький
Раднарком — Рада Народних Комісарів
ревком — революційний комітет
ред. — редактор, редакційний
реліг. — релігійний
респ. — республіканський
рим. — римський
РКСМ — Російська Комуністична Спілка Молоді
р-н — район
РНК — Рада Народних Комісарів
робінт. — робітничий
Ровен. обл. — Ровенська область
розвід. — розвідувальний
рос. — російський
рр. — роки (з числом)
рр. — ріки (з назвою)
РТС — ремонтно-технічна станція
рум. — румунський
рус. — руський
с. — сторінка (з цифрою)
- с. — село (з назвою)
санскр. — санскритський
с. г. — сільське господарство
с.-г. — сільськогосподарський
с.-д. — соціал-демократичний
сел. — селянський
серед. — середина
Серед. Азія — Середня Азія
серед.-віч. — середньовічний
серед. шк. — середня школа
сіб. — сибірський
сільс. — сільський
сканд. — скандинавський
слов. — слов'янський
с. ст. — старий стиль
спец. — спеціальний
СРР — Соціалістична Республіка Румунія
ст. — стаття (з прізвищем, назвою)
ст. — століття (з числом)
ст. — станція (з назвою)
стріл. — стрілецький
суд. — судовий
Сум. обл. — Сумська область
сучас. — сучасний
СФРЮ — Соціалістична Федеративна Республіка Югославія
Сх. — схід
сх. — східний
США — Сполучені Штати Америки
с-ще — селище
с-ще м. т. — селище міського типу
т — тонна
т. — том
т. з. — так званий
т. ч. — таким чином
та ін. — та інші
тадж. — таджицький
Тадж. РСР — Таджикицька РСР
танк. — танковий
тат. — татарський
т-во — товариство
текст. — текстильний
тепер. — теперішній
тер. — територія
Терноп. обл. — Тернопільська область
тех. — технічний
ТЕЦ — теплоелектроцентрально
тис. — тисяч, тисячоліття (з цифрою)
тис. ж. — тисяч жителів (з цифрою)
торг. — торговельний
тур. — турецький
туркм. — туркменський
Туркм. РСР — Туркменська РСР
тюрк. — тюркський
угор. — угорський
узб. — узбецький
Узб. РСР — Узбекицька РСР
укр. — український
УНР — Угорська Народна Республіка
ун-т — університет
уч. — учбовий
уч-ще — училище
фаб.-зав. — фабрично-заводський
фашист. — фашистський
феод. — феодальний
фін. — фінансовий (з терміном)
фінл. — фінляндський
ф-ка — фабрика
франц. — французький
ФРН — Федеративна Республіка Німеччини
ф-т — факультет
Харків. обл. — Харківська область
харч. — харчовий
Херс. обл. — Херсонська область
хім. — хімічний (з терміном)
Хмельн. обл. — Хмельницька область
худ. — художній
ц — центнер (з числом)
ЦВК — Центральний Виконавчий Комітет
ЦКК — Центральна Контрольна Комісія
центр. — центральний

перк. — перковий
 ЦО — центральний орган
 цукр. — цукровий
 Черк. обл. — Черкаська область
 Чернів. обл. — Чернівецька область
 Черніг. обл. — Чернігівська область

чес. — чеський
 чл. — член
 чл.-кор. — член-кореспондент
 чол. — чоловік (з числом)
 ЧССР — Чехословацька Соціалістична Республіка
 чувас. — чуваський
 швед. — шведський

швейц. — швейцарський
 шк. — школа
 шовк. — шовковий
 югосл. — югославський
 ЮНЕСКО — Комісія ООН з питань освіти, науки і культури
 юрид. — юридичний
 япон. — японський

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ на КАРТАХ

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ НА ПОЛІТИКО-АДМІНІСТРАТИВНИХ КАРТАХ
 за ПОЛІТИКО-АДМІНІСТРАТИВНИМ ЗНАЧЕННЯМ

Значення	МІСТА	СЕЛИЩА МІСЬКОГО ТИПУ
◎ столиці держав і союзних республік СРСР	КИЇВ більше як 1 000 000	Соснівка більше як 10 000
◎ столиці АРСР, центри країн і областей СРСР	ОДЕСА 300 000—1 000 000	Моршин до 10 000
○ центри автономних областей, національних округів СРСР і областей, що входять до складу країн	ВІННИЦЯ 100 000—300 000	Білава Селища, які входять у межу міста
○ центри адміністративних районів СРСР	ДЖАНКОЙ 30 000—100 000	Села
○ інші населені пункти	СМЕЛА 10 000—30 000	Петриківці села
	Тячів менше як 10 000	

НАСЕЛЕНІ ПУНКТИ НА ІСТОРИЧНИХ КАРТАХ

◎ столиці незалежних держав ◎ центри залежних держав і адміністративно-територіальних одиниць ○ інші населені пункти

Примітка: Адміністративні одиниці, однаковені з існуючими центрами, на картах не підписано

КОРДОНІ І МЕЖІ

на ПОЛІТИКО-АДМІНІСТРАТИВНИХ ОБЛАСНИХ КАРТАХ	на ІСТОРИЧНИХ КАРТАХ
—•—•—•—•— державні	—•—•—•—•— державні
—•••••—••••— союзних республік СРСР	—•••••—••••— території, що входять до складу незалежних держав
—•••••—••••— автономних областей, національних округів СРСР і областей, що входять до складу країн	

ШЛЯХИ

— залізниця — безрейковий шлях - - - 400 - - - морські рейси й ввістани в них найважливіші порти

ІНШІ УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

болота	ТАТАРИ народи	БОСПОРЬСЬКЕ ІСТОРИЧНІ ДЕРЖАВИ ЦАРСТВО
ліски	ХАЧЕН занства	ПОЛЬЩА сучасні держави
перевали	ЗАПОРІЖЛЯ історичні області та землі	
КАВКАЗ гори	ЧОРНА РУСЬ	

ПОЗНАЧЕННЯ ВОЄННИХ ДІЙ

райони зосередження військ	розмежувані лінії між фронтами
дії танкових військ	знищення оточеного угруповання військ
дії кавалерійських з'єднань	1 УКРАЇНСЬКИЙ ФРОНТ
	ГРУПА АРМІЙ „ПІВДЕНЬ”
	радянські війська
	війська проткваніка

СКОРОЧЕННЯ, ПРИЙНЯТІ НА ВОЄННИХ КАРТАХ

А армія (загальновійськова)	мк механізований корпус	сд стрілецька дивізія
ак армійський корпус	Окр А окрема армія	ск стрілецький корпус
гв. А гвардійська армія	пв передовий загін	ТА танкова армія
гск гірсько-стрілецький корпус	пбр піхотна бригада	Т Гр танкова група
кд кавалерійська дивізія	пд піхотна дивізія	тд танкова дивізія
кк кавалерійський корпус	ПА повітряна армія	тк танковий корпус
мбр механізована бригада	Пф повітряний флот	УЗ А ударна армія
нд механізована дивізія	пдв повітряно-десантний корпус	

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ

MYKHAILO HRUSHCHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Лит.: Листування К. Маркса і Ф. Енгельса з російськими політичними діячами. К., 1953; Ленін В. І. Твори. Вид. 4: т. 4. Назадній напрям у російській соціал-демократії. — Проект заяви редакції «Искры» і «Зари»; т. 5. Що робити?; т. 13. Аграрна програма соціал-демократії в першій російській революції 1905—1907 років; т. 20. З минулого робітничої преси в Росії. — Ідейна боротьба в робітничому русі; т. 21. Соціалізм і війна; Історія Комуністичної партії Радянського Союзу, т. 1. К., 1965; Письма В. И. Засулич М. И. Павлычу «Исторический архив», 1957, № 4; Бонч-Бруевич В. Д. Мое листування з Іваном Франком (Із спогадів) «Радянське літературознавство», 1954, № 17; Жуків Г. С. Група «Освобождение Труда». М., 1962; Шморгуль П. М. Роль групи «Визволення праці» в поширенні марксизму на Україні. К., 1958. В. Н. Котюк (Київ).

ГРУПА «ДЕМОКРАТИЧНОГО ЦЕНТРАЛІЗМУ», «децисти» — опозиційна група в РКП (б), яка виникла 1919 і оформилася у фракцію 1920. Очоловали її колишні «ліви» комуністи. Найактивнішими представниками групи були Т. Сапронов, В. Осинський, В. Смирнов. «Децисти» виступали проти керівної ролі партії в Радах і профспілках, проти ленінських принципів демократичного централізму в парт. і рад. роботі, проти принципу єдиноначальності в госп. будівництві, вони обстоювали необмежену колегіальність в управлінні підприємствами, були проти використання старих спеціалістів у нар. г-ві. Група вимагала свободи фракцій і груп. На Україні «децисти», очолені Т. Сапроновим, В. Богуславським, Я. Дробнісом, Р. Фарбманом та ін., зробили вилазку проти партії напередодні IX з'їзду РКП (б). На Четвертій конференції КП (б) У (березень 1920) вони незначною більшістю голосів протягли свою резолюцію в питаннях госп. будівництва, в якій обстоювали принцип безмежної колегіальності, і, скориставшись з того, що у виборх брали участь менше половини делегатів, захопили більшість у ЦК КП (б) У. ЦК РКП (б) не затвердив цей склад ЦК, як неправомочний, і звернувся до всіх орг-цій КП (б) У з відкритим листом, у якому викрив антипарт. дії «децистів». Заходи, вжиті ЦК РКП (б) проти «децистів», були схвалені комуністами України. Спроби «децистів» протиставити свою фракційну лінію генеральній лінії партії дістали рішучу відсіч В. І. Леніна і делегатів IX з'їзду РКП (б). Під час дискусії про профспілки (1921) «децисти» виступали проти ленінських положень про профспілки як школу комунізму, школу господарювання і управління. Саме тоді В. І. Ленін назвав «децистів» фракцією «найголосніших крикунів», а їхню платформу — есеро-меншовицькою. Після X з'їзду РКП (б), який прийняв рішення про розпуск усіх фракційних груп, Г. «д. ц.» розпалася. Деякі її учасники пізніше примакли до троцькістської опозиції (1923), входили в троцькістсько-зінов'євський антипарт. блок (1926—27). На XV з'їзді ВКП (б) (1927) групу «децистів» було виключено з партії.

Лит.: Ленін В. І. Твори. Вид. 4: т. 30. IX з'їзд РКП (б) 29 березня — 5 квітня 1920 р.; т. 32. Криза партії. — X з'їзд РКП (б) 8—16 березня 1921 р.; Про опозицію [Резолюція XV з'їзду ВКП (б)]. В кн: КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК, ч. 2. К., 1954; Нариси історії Комуністичної партії України. К., 1964.

М. М. Матвійчук (Київ).

«ГРУПА НАРОДОВОЛЬЦІВ» — революц. орг-ція народницького напрямку, що утворилася восени 1891 в Петербурзі. До її складу входило бл. 25 студентів, у т. ч. М. С. Ольмінський (Александров), М. Л. Мешеряков, В. І. Браудо та ін. «Г. н.» визнавала програму «Народної волі». Проте під впливом соціал-демократів відкидала терор як 31*

засіб боротьби проти існуючого ладу. Вела пропаганду серед робітників, у своїй нелегальній друкарні надрукувала два номери «Летучого листка», прокламації «Лист до голодуючих селян», «Лист до молоді», «Брати-товариші» та ін., які розповсюджувалися в Петербурзі, Москві, Харкові, Києві, Одесі. В квітні 1894 «Г. н.» розформовала поліція. Члени «Г. н.», що уціліли, відновили організацію під назвою «Група молодих народовольців», яка встановила зв'язки з петерб. «Союзом боротьби за визволення робітничого класу», надрукувала в своїй підпільній друкарні (т. з. Лахтинській) брошуру В. І. Леніна «Пояснення закону про штрафи...», 3-й і 4-й номери «Летучого листка». Влітку 1896 у зв'язку з арештами більшістю членів «Г. н.» припинила свою діяльність. Ряд активних членів «Г. н.», зокрема М. С. Ольмінський, М. Л. Мешеряков, П. М. Лепешинський, пізніше стали більшовиками.

Лит.: Історія Української РСР, т. 1. К., 1967. Народницькая экономическая литература. Избранные произведения. М., 1938; Смирнов Н. Рабочие народо-вольцы. М., 1930; Лепешинский П. М. На повороте. К., 1955. І. М. Бондаренко (Київ).

ГРУПОВИЙ ШЛЮБ — найдавніша форма шлюбу, характерна для періоду перетворення первісного стада в родову общину. Плем'я ділилося на 2 групи — шлюбні класи». Всі чоловіки однієї групи могли вступати в шлюбні стосунки з усіма жінками ін. шлюбної групи. З розвитком суспільства Г. ш. змінився парним, властивим родовій общині при розвиненому материнському роді. Як пережиток Г. ш. існував до 20 ст. у деяких народів світу, зокрема у корінного населення Австралії тощо.

ГРУШЕВСЬКИЙ Михайло Сергійович (17.IX 1866 — 25.XI 1934) — укр. бурж. історик, один з гол. лідерів укр. бурж.-націоналістич. руху. Н. в м. Холмі (тепер ПНР). В 1890 закінчив істор.-філологіч. ф-т Київ. ун-ту. На формування політ. і наук. поглядів Г. великий вплив справила ідеалістич., націоналістич. концепція його вчителя В. Б. Антоновича. В 1894 захистив магістерську дисертацію «Барське староство» (К., 1894) і за рекомендацією Антоновича очолив кафедру всевітньої історії Львів. ун-ту, де читав курс історії України. З 1897 — голова Наукового товариства імені Шевченка, редактор «Записок» т-ва. На початку громадсько-політ. діяльності Г. — активний член Київ. громади; 1899 — один з організаторів нац.-демократич. партії в Галичині. В період революції 1905 — 07 засуджував сел. повстання, виступав за автономію України в складі федеративної царської Росії. З 1908, після переїзду в Київ, увійшов до керівництва Товариства українських поступовців. У роки 1-ї світової війни — прибічник нім. орієнтації; його праці видавалися націоналістич. «Союзом визволення України», створеним у Відні за завданням нім. імпералістів. Наприкінці 1914 був заарештований царською владою і висланий до Сімбірська. В березні 1917 примкнув до Української партії соціалістів-революціонерів і очолив бурж.-націоналістич. Центральну раду, яка в жовтні 1917 стала на шлях відкритої боротьби проти влади Рад. За його участю Центр. рада закликала на Україну нім. інтервентів. Після краху нім. окупації на поч. 1919 емігрував до Австрії, створив у Відні Укр. соціологіч. ін-т — ідеологіч. центр укр. націоналістич. контрреволюції.

Остаточна поразка націоналістич. контрреволюції змусила Г. перейти на позиції змінюваності. Після кількох звернень до Укр. Рад. уряду, в яких Г. засуджував свою контрреволюц. діяльність,

ВУЦВК 1924 дозволив йому повернутися на Рад. Україну для наук. роботи. В 1924 був обраний академіком АН УРСР, керував секцією історії України Істор. відділу АН, редагував журн. «Україна» та ін. видання. В 1929 був обраний академіком АН СРСР. З 1930 працював у Москві. Помер у санаторії в Кисловодську, похований у Києві. Г. вперше в укр. бурж. історіографії створив зведену працю з історії України до серед. 17 ст. Його гол. істор. праці: «Історія України-Руси» (т. 1—10 в 13 кн. К.—Львів, 1898—1936), доведена до 1658, «Нарис історії українського народу» (СПБ, 1904), «Ілюстрована історія України» (К.—Львів, 1911), «Початки громадянства» (Прага, 1921), «Історія української літератури» (т. 1—5. К.—Львів, 1923—27). Публіцистичні статті Г. зібрані в збірниках «З біжучої хвилі» (К., 1906), «Визволення Росії та українське питання» (СПБ, 1907). Г.—один з редакторів багатотомного видання документів «Жерела до історії України-Руси». В «Історії України-Руси» не лише узагальнив наслідки досліджень попередників, а й використав найновіші дані археології, етнографії, філології, опублікував великий документ. матеріал, виявлений в архівах Росії, Швеції, Польщі та ін. країн (у т. ч. з історії козацтва, визв. боротьби укр. народу проти польсь.-шляхет. гноблення). Проте наук. значення праць Г. обмежене тенденційністю у доборі й узагальненні фактів, націоналістич. інтерпретацією джерел. Г. вороже ставився до марксизму. Вважав, що соціальний прогрес однаковою мірою визначається біологіч., економіч. і психологіч. факторами. Приділяючи велику увагу економіч. питанням, Г., проте, відкидав вирішальне значення в історії розвитку продуктивних сил і виробничих відносин. Виходячи з ідеалістич. поглядів про вічність етніч. категорій (народність, нація), Г. вважав нац. проблему головною в історії, твердив, що нац. інтереси вищі за класові, а клас. боротьба заважає боротьбі за нац. інтереси. Пропагуючи націоналістич. теорію «єдиного потоку», Г. зображав укр. націю безкласовою, безбуржуазною, в якій не було експлуататорських класів і не було місця для класової боротьби. Заперечував наявність укр. пролетаріату і його керівну роль у суспільно-політ. житті. Протиставляв укр. народ російському, ігнорував їхню істор. близькість, а колоніальну політику царизму зображував як політику рос. народу. Формування укр. народності відносив не до 14—15 ст., а до 4 ст. і твердив, що Київська Русь належить тільки історії України і не була спільною коліскою укр., рос., білорус. народностей. Засуджував діяльність Б. Хмельницького і вихваляв І. Виговського та І. Мазепу, які намагалися відірвати Україну від Росії.

Після повернення з еміграції став приділяти більше уваги історії клас. боротьби, але залишився на націоналістич. позиціях. Бурж.-націоналістич. концепція Г. і досі використовується за кордоном реакційними бурж. істориками і укр. націоналістами — агентами міжпар. імперіалізму.

Лит.: Ленін В. І. Про Україну. К., 1957; Історія Української РСР, т. 1—2. К., 1967; Историография истории СССР с древнейших времен до Великой Октябрьской социалистической революции. М., 1961.

М. А. Рубач (Київ).

ГРУШЕЦЬКИЙ Іван Самійлович (н. 22.VIII 1904) — парт. і держ. діяч УРСР. Член КПРС з 1928. Н. у с. Комшувасі (тепер с-ще м. т. Орхівського р-ну Запоріж. обл.) в сім'ї селянина-біляка. В 1922—23 — голова к-ту неземожних селян у с. Дудниковому (тепер Запоріж. обл.). В 1927—37 — на керівній рад. роботі в Запоріж. обл., 1937—39 — на парт. і рад. роботі в Дніпропетров-

ську. В 1939—40 — другий секретар Станісл. обкому КП (б) У, 1940—41 — перший секретар Чернів. обкому і міськкому КП (б) У. В 1941—44 — член Військ. ради 40-ї армії, потім — член Військ. ради 2-го Укр. фронту; має військ. звання ген.-майора. В 1944—51 (з перервою) та 1961—62 — перший секретар Львів., 1951—61 — Волин. обкомів партії. В 1957 закінчив ВПШ при ЦК КПРС. В 1962 — 66 голова Комітету парт.-держ. контролю ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР, секретар ЦК КП України і заст. Голови Ради Міністрів УРСР. З березня 1966 — голова Парт. Комісії при ЦК КП України. На XXII і XXIII з'їздах КПРС обраний членом ЦК. На XVIII, XIX, XXI—XXIII з'їздах КП України обирався членом ЦК. З грудня 1962 — кандидат у члени Політбюро (до червня 1966 — Президії) ЦК КП України. Депутат Верховної Ради СРСР 1—7-го скликань і Верховної Ради УРСР 1—6-го скликань. Нагороджений трьома орденами Леніна та ін. нагородами. Портрет, с. 487.

ГРУШІВСЬКИЙ МОНАСТІР, Михайлівський монастир — православний монастир в с. Грушевому (тепер Ячівського р-ну Закарп. обл.), один з осередків суспільно-політ. і культ. життя за Закарп. Україн в 14—17 ст. В 1404 православні феодалі Дмитро і Олександр Баличі підтвердили за Г. м. володіння селами Тересва, Грушеве, Кривий. В 3-й чверті 17 ст. Г. м. відіграв значну роль у боротьбі укр. населення проти запровадження церковної унії. В Г. м. переписувалися і зберігалися укр. рукописні книги. Монастир сприяв поширенню слов. писемності серед рум. населення Трансильванії. Припущення деяких істориків про діяльність при Г. м. друкарні не підтверджується джерелами. В 60-х рр. 17 ст. Г. м. втратив свої маєтки, а бл. 1680, зруйнований угорським чи австрійським військом, перестав існувати.

Я. Д. Ісаєвич (Львів).

ГРЮНВАЛЬДСЬКА БИТВА 1410 — битва між польсь.-лит. армією під командуванням польсь. короля Владислава II Ягайла і вел. князя литовського Вітовта та військом Тевтонського ордену, очоленого великим магістром Ульріхом фон Юнгінгеном; відбулася 15.VII 1410 під час Великої війни 1409—11 поблизу с. Грюнвальда. У складі польсь.-лит. армії були рос., укр. та білорус. загони з Брянська, Стародуба, Вітебська, Полоцька, Смоленська, Києва, Володимир, Луцька, з Галичини і Поділля та загони чехів, молдаван, угорців і татар. Під час Г. б. війська хрестоносців були розгромлені (бл. 18 тис. вбито, бл. 14 тис. потрапили в полон). Важливу роль в розгромі нім. лицарів у Г. б. відіграли три смоленські полки, які, витримавши гол. удар лицарської кінноти, дали можливість польсь.-лит. армії перебувати свій бойовий порядок. Перемога слов. народів у Г. б. припинила експансію ордену на Сх. На честь Г. б. уряд ПНР встановив почесну військ. нагороду — орден «Хрест Грюнвальда» і спорудив на місці битви пам'ятник (1960).

ГРЯЗНОВ Андрій Васильович (1918 — 19.III 1944) — рад. військовослужбовець, гвардії ст. лейтенант, Герой Рад. Союзу (1943). Член Комуністич. партії. Н. в с. Тишенковому (тепер Ізобільненського р-ну Ставр. кр.). В Рад. Армії з 1939. Під час Великої Вітчизн. війни 1941—45 як заст. командира 11-ї гвардійської окремої моторотр. розвідроті 14-ї гвардійської стріл. д-зії Степового фронту відзначився при визволенні с. Гупалівки (тепер Магдалинського р-ну Дніпроп. обл.) і форсуванні Дніпра на тер. Дніпроп. обл. 25.IX 1943 в числі перших переправився на правий бе-

**СПІВРОБІТНИКИ ГОЛОВНОЇ РЕДАКЦІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ,
ЯКІ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ У НАУКОВО-РЕДАКЦІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ
ТА ХУДОЖНЬО-ТЕХНІЧНОМУ ОФОРМЛЕННІ 1-го ТОМУ
РАДЯНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

Редакція Радянської енциклопедії історії України: завідуючий редакцією — В. Л. Зуц, старші наукові редактори — кандидат юридичних наук Р. І. Гричук, В. С. Левін, С. П. Майборода, наукові редактори — Ю. М. Барабанов, Л. Л. Дмитренко, А. П. Конашевич, Л. С. Пуфаль, Р. Г. Семененко, Т. Б. Слюдикова, Г. В. Яковлева, молодші редактори — Н. Г. Кирилова, Е. М. Лаврова.

Редакція словника і контрольного читання: завідуючий редакцією — кандидат педагогічних наук Р. А. Заездний, старші наукові редактори — П. П. Рудницька, Д. С. Шкуренко, наукові редактори — Я. О. Жуковська, Д. Г. Костянтинівська, Т. С. Чернявська.

Літературно-контрольна редакція: завідуючий редакцією — Ю. М. Доленко, науковий редактор транскрипції — І. А. Черненко, редактори Ю. П. Буценко, Г. І. Вівдиченко, С. А. Нілова.

Група бібліографії: старший науковий редактор — Ф. К. Сарана.

Редакція ілюстрацій: завідуючий редакцією — Р. О. Селівачов, художній редактор — В. Г. Козаков.

Група картографії: старший науковий редактор — Є. В. Мержвінський, редактори-картографи — І. Е. Гудим-Левкович, Л. М. Чернишевич, старший коректор-картограф — Н. М. Добжанська.

Коректорський відділ: завідувача відділом — Т. Я. Михайловська, старші коректори — В. Г. Безпальча, В. О. Вечера, Г. Д. Лазаренко, О. К. Яценко.

Відділ комплектування: завідувача відділом — Н. І. Кулінич, диспетчер — В. В. Дубровська.

Технічний редактор — Ю. А. Мількін.

СОВЕТСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ ИСТОРИИ УКРАИНЫ, ТОМ 1.

(на украинском языке)

Адреса Головної редакції Української Радянської Енциклопедії: Київ, вул. Леніна, 51.

В томі вміщено: 7 вклеюк високого друку (4 багатокольорові сторінкові ілюстрації та 43 нові ілюстрації), 2 вклейки офсетного друку (20 ілюстрацій), 10 вклеюк кольорових карт (29 карт).

В тексті — 449 ілюстрацій та 40 карт. Папір для тексту виготовлено на фабриці ім. Ю. Яноніса. Кольорові карти надруковано на фабриці ГУГК, ілюстрації, виконані способом офсетного та високого друку, — на Київській фабриці кольорового друку.

Том здано до набору 7 серпня 1968 р., підписано до друку 1 липня 1969 р.

БФ 01975. Тираж 40 000 примірників. Формат 70×100¹/₁₆. Фіз.-друк. аркушів 34,5+2,375 арк. вклеюк, умовних друк. аркушів 47,8; облік.-видавн. арк. 94,6. Ціна одного тому 3 крб. 50 коп. Замовлення № 512.

Набрано на Київській книжковій фабриці № 1, Київ, вул. Довженка, 5, надруковано та виготовлено тираж Київською книжковою фабрикою Комітету по пресі при Раді Міністрів Української РСР, Київ, вул. Воровського, 24.